

I. BENDRIEJI KRIMINALISTIKOS MOKSLO KLAUSIMAI (KRIMINALISTIKOS MOKSLO KONCEPCIJOS IR JŲ REALIZAVIMO PROBLEMA)

KRIMINALISTIKOS MOKSLAS VYKDANT TEISĖS REFORMĄ LIETUVOJE

Doc. dr. Egidijus Kurapka

Lietuvos teisės universitetas, Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 17
Elektroninis paštas mokslo.prorektorius@ltu.lt

Doc. dr. Hendryk Malevski

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedra, Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 11
Elektroninis paštas krk@ltu.lt

Pateikta 2000 m. lapkričio 23 d.

Parengta spausdinti 2000 m. lapkričio 28 d.

Recenzavo Teismo ekspertizės centro skyriaus vedėjas dr. E. Vaitkevičius ir Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros doc. dr. J. Juškevičiūtė

S a n t r a u k a

Straipsnyje autoriai toliau analizuoja ankstesniuose savo darbuose gvildentus klausimus: vertina kriminalistikos mokslo būklę ir lygį Lietuvoje, aptaria veiksnius, turinčius įtakos dabartinei kriminalistikos būklei, bando įvardyti kriminalistikos prioritetus ir suformuluoti kriminalistikos vystymo koncepcijos metmenis. Šie metmenys turėtų apimti kriminalistikos raidos modelį ir šiuolaikinę jos sistemą bei santykį su kitais mokslais, kriminalistikos mokymo, teisinės bazės kūrimo ir tobulinimo, kriminalistikos valdymo klausimus, padėti spręsti nusikaltimų tyrimo praktikos problemas.

Vertinant dabartinę kriminalistikos mokslo būklę Lietuvoje, neįmanoma nurodyti vieno ar kelių veiksnių, turinčių ypač didelę reikšmę. Šiame straipsnyje, aišku, mes ir negalėsime aptarti visų aktualių ir svarbių problemų, pateikti visapusiškos analizės, bet mes to ir nesiekiamo – norime tik tęsti savo tyrimus šia tema, kuriai numatę skirti dar ne vieną publikaciją. Tik atlikus nuodugnią kriminalistikos mokslo analizę, nustačius šio mokslo atskirų dalių raidos lygį, kaip kriminalistikos metodai ir rekomendacijos taikomi praktikoje, galima įvertinti kriminalistikos mokslo vietą, pozicijas ir reikšmę teisėsaugos institucijų veikloje. Kriminalistika – taikomasis mokslas, savo sukurtais metodais ir priemonėmis turintis padėti spręsti nusikaltimų tyrimo problemas, nustatyti tiesą baudžiamosiose ir civilinėse bylose.

Moderni kriminalistika šiandien suprantama gerokai plačiau. Tai ne tik baudžiamosios justicijos įrankis, turintis padėti nustatyti nusikaltėlių ir įrodyti jo kaltumą, bet ir nukentėjusiojo bei kitų proceso dalyvių teisėtų interesų apsaugos priemonė, užtikrinanti rungtyniškumo principą nagrinėjant bylą teisme. Kriminalistikos metodai ir priemonės turi būti racionaliai

taikomos civiliniame, administraciniame procesuose ir kitose gyvenimo sferose.

Kokia kriminalistika reikalinga mums: ar tradicinė, turinti inkvizicinio proceso požymių, ar moderni praeities (o tam tikrais atvejais – ir ateities) pažinimo disciplina, kumuliuojanti pažangiausias kitų mokslų laimėjimus, savo sukurtus naujus metodus ir teigiamą praktikos patirtį turint tiksłą nustatyti objektyvią tiesą?

Taigi, kokia kriminalistikos mokslo būklė šiandien? Deja, reikia konstatuoti, jog ji tebėra nepatenkinama. Tai ir iš senų laikų paveldėta kriminalistikos mokslo bendroji koncepcija bei sistema, atsilikusi nuo pasaulio standartų techninė bazė, nepakankamai išplėtotą kriminalistikos taktika, daug trūkumų turinti kriminalistikos metodika.

Dabartinei kriminalistikos būklei Lietuvoje įtakos turi keletas aplinkybių:

1. Kriminalistikos modelio (anglosaksų, vokiečių, rusų ar kitų) koncepcijos paieška. Dabartinė kriminalistikos modelio koncepcija ir jos sistema, be tam tikrų pakeitimų, atkartoja seną sovietinį variantą. Lietuvoje ši problema buvo tik konstatuota, bet nebuvo rimtų bandymų įvertinti esamas kriminalistikos mokslo koncepcijas, jų pranašumus ir trūkumus. Be to, kriminalistika, kaip taikomasis mokslas (ypač jos taktika ir metodika), labai priklauso nuo baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso, kurie jau daugelį metų reformuojami, bet kur kartu su pažangiomis idėjomis egzistuoja dar ir senosios teisės segmentų. Tik reformavus baudžiamąją teisę ir baudžiamąjį procesą, iš esmės gali būti reformuotos kriminalistikos taktika ir metodika. Bet tai nereiškia, kad šios kriminalistikos dalys bus pertvarkomos tik kai bus priimti nauji kodeksai. Taktika ir metodika turi bent kartu tirti kylančias problemas. Mūsų nuomone, kriminalistika turi reaguoti į pasirodančius tam tikrų reiškinių požymius (kriminalistikos strategijos funkcija), nelaukiant, kol reiškinys išplis. Ta veikla turi būti nukreipta ne tik į potencialų naujų nusikalstamų technologijų charakteristikų (struktūrų, savybių, požymių) pažinimą, jų raidos kriminalistinę prognozę, bet ir atitinkamų tyrimo metodikų, būdų ir priemonių rengimą bei specialistų ruošimo poreikių prognozavimą ir užtikrinimą. Būtina ne tik perimti Vakarų šalių patirtį, analizuoti naujų nusikaltimų rūšių, kurios gali būti siejamos su mokslo ir technikos pažanga, naujų technologijų taikymu, atsiradimą, bet ir stebėti mūsų šalies gyvenimo pokyčius, kurie gali sukelti rimtų problemų.

2. Kriminalistikos mokslas šiuo metu nėra susietas su teisės raida, teisės ir teisėsauogos institucijų reforma. Teisės reformos metmenys numato atskirų institutų reformų kryptis, ir ne visada pačias sėkmingiausias. Nėra aiškios teisės sistemos ir teisėsauogos institucijų reformos (tikslų, orientyrų, etapų) strategijos. Toliau lieka įvairių tarnybų bendradarbiavimo aiškinant ir tiriant nusikaltimus spragų.

3. Daugelis praeities veiksmų: buvęs nepakankamas teisėsauogos, taip pat ir kriminalistikos, reikmių finansavimas; nusikaltimų slėpimas, užgožęs tikrąsias nusikaltimų tyrimo problemas.

4. Nevisiškai pagrįsta dabartinė kriminalistinė praktika, daugeliu atvejų susijusi su praeities reliktais. Kriminalistinėje praktikoje pirmenybė dažnai tebetiekama idealiesiems įrodymams (žmonių parodymams), nepakankamai vertinant materialius įrodymus, kuriuos galima aptikti, paimti bei užfiksuoti tik taikant kriminalistikos metodus. Yra požymių, rodančių ekstensyvų darbą tiriant nusikaltimus. Neieškoma kelių ir būdų, kaip spartinti nusikaltimų tyrimą, naudojant šiuolaikinę informatiką, kompiuterizuojant darbo vietas. Lietuvoje reikalingas padalinys, kuris galėtų: nagrinėti nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo aspektus, apibendrinti pasaulinę ir mūsų pažangią šios srities praktiką, rengti metodinius ir mokslinius darbus bei tapti nusikaltimų tyrimo metodikų duomenų banku.

5. Kriminalistikos technika atskirose teisėsauogos žinybose yra skirtinga, dažnai nesuderinta, nėra ir aiškios techninės politikos.

6. Iš esmės netinkamas, mūsų nuomone, kriminalistikos vaidmens numatymas teisinės sistemos reformos metmenyse, tai, kad kriminalistikos institucijų funkcijos visiškai nekoordinuojamos. To padarinys – sumaištis, neefektyvumas ir painūs struktūriniai pokyčiai, kurie dažniau daromi vaizduojant reformą ir, bene, pačiu blogiausiu aspektu, kai kiekviena žinyba reformuoja pati save, pirmiausia, aišku, rūpindamasi savo išlikimu ir tai pateikdama kaip svarbiausią reformos tiksłą.

7. Mokslinių rekomendacijų ignoravimas, nors, mūsų nuomone, ši tendencija nyksta. Tam reikšmės turėjo pradėti vykdyti pirmieji tarpžinybiniai moksliniai tyrimai, atliktų tyrimų pagrindu prieš metus surengta tarptautinė mokslinė konferencija, davusi akstiną naujai perspektyviai mokslo programai, kurios viena sudėtinių dalių skiriama kriminalistikai. Klausimas, ką nagrinėja kriminalistika, čia keliamas naujai suprantant jos svarbą, nes nuo to, kaip mes atsakysime į šį klausimą, priklausys ir jos struktūros apibūdinimas, ryšiai su kitomis teisėmis ir neteisėmis disciplinomis, o tai savo ruožtu turės įtakos moksliniams tyrimams, ekspertinio darbo organizavimui bei mokymo turiniui [1].

Tai ne toks lengvas uždavinys, ir nelengvas dėl objektyvių priežasčių, nes kriminalistika nestovi vietoje, į praktiką diegiami vis nauji įrodymų rinkimo būdai ir metodai, atsiranda naujų nusikalstamumo reiškinių, atitinkamai plečiasi ir keičiasi kriminalistikos priemonių panaudojimo sfera.

Senų kriminalistikos apibrėžimų pagrindas buvo nusikaltimas, ir kriminalistika reikalinga tik ten, kur jis padarytas, o kriminalistikos priemonių panaudojimas informacijai, jog nusikaltimo nebuvo arba asmuo nekaltas, gauti kriminalistikos sampratoje nenumatytas (kaip ir stereotipinė samprata, kad tyrimo procesas yra baudžiamasis, o ne teisingumo nustatymo procesas).

Kalbant apie teisinę valstybę, pirmiausia turėtų būti pabrėžiamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, kurios yra neliečiamos, kurių atžvilgiu taikoma nekaltumo prezumpcija ir rungtyniškumo principas teismo procese. Tai reikalauja naujo požiūrio ir į kriminalistiką [2; 3].

Šį klausimą sunku, o kartu ir įdomu nagrinėti, nes yra tarsi kelios kriminalistikos arba kelios jos atšakos: tardymo, ekspertinė, operatyvinė. Jos ir skiriasi, ir glaudžiai susijusios bei persipynusios. Mes privalome kalbėti jau ir apie teismo kriminalistiką, ypač dabar, kai deklaruojamas rungtyniškumo principas, bei kriminalistiką ūkinėje veikloje, transnacionalinę, tarptautinę kriminalistiką [4].

Iš tikrųjų mes dažniausiai nagrinėjome tik tardymo ir ekspertinę kriminalistiką bei jos sudėtinės dalis: teoriją, techniką, taktiką ir metodiką, tačiau laikmetis ir mokslų pažanga parodė, jog nenagrinėtos liko kai kurios kriminalistikos dalys, o struktūroje atsirado spragų: tai mokslas apie versijas, tyrimo planavimą ir organizavimą, t.y. kriminalistinį mąstymą, svarbiausias intelektines įvykio tyrimo prielaidas. Beje, šios problemos mūsų Universitete pradėtos nagrinėti disertaciniu lygmeniu [5]. Kaip jau minėjome, kriminalistikos tyrimai neapėmė mokymo apie paiešką kaip tardymo ir operatyvinių priemonių kompleksą, nebetelpa į keturias grandis ir kriminalistinė informatika, visai netyrinėta kriminalistinė viktimologija – mokslas apie žinių, susijusių su nukentėjusiojo asmenybe ir elgesiu, rinkimą ir panaudojimą, kriminalistikos priemonėmis siekiant išsiaiškinti nusikaltimo aplinkybes. Lietuvoje beveik nekalbama apie kriminalistikos strategiją, kriminalistikos profilaktiką, neviešajį kriminalistikos metodų taikymą policijos veikloje.

Plėtojant kriminalistiką Lietuvoje, mūsų nuomone, reikia taip pat atsižvelgti į bendrošius kriminalistikos principus.

Baudžiamieji įstatymai numato naujas nusikaltimų tyrimų procedūras, o praktika – tai kolektyvinė mintis, kolektyvinis patyrimas. Kriminalistika turi būti pasiruošusi naujovėms, ji turi būti atvira joms.

Kriminalistika – tai ne nacionalinis mokslas. Ji negali būti, kaip buvo mėginama pateikti, tarybinė ar buržuazinė. Tačiau gali (ir turi) išsiskirti atskiros kriminalistikos mokyklos, o tarp jų, laikui bėgant, ir lietuviškoji kriminalistikos mokykla. Plėtojant kriminalistikos mokslą, būtina ją sukurti. Jos pagrindu, kaip jau minėta, turi būti atliekami kompleksiniai ir sisteminiai kriminalistikos tyrimai.

Tokie tyrimai įmanomi tik sutelkus mokslinį kriminalistinį potencialą, sukūrus stiprius kolektyvus, įkūrus kriminalistikos institutą (ar kriminalistikos mokslo centrą), kuris užtikrintų glaudų mokslo, mokymo ir praktinės veiklos ryšį.

Didelis darbas mokslininkų laukia įvardijant kriminalistikos prioritetus Lietuvoje. Tai taptų ir kriminalistikos raidos koncepcijos pagrindu arba bent jos metmenimis. Vieni iš jų galėtų būti šie:

1. Reikia apsispręsti ir pasirinkti kriminalistikos raidos modelį bei pertvarkyti kriminalistikos sistemą. Atskiros metodologinės bei bendrosios teorinės problemos (kriminalistikos strategija, mokymas apie nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką, tyrimo versijos ir pan.) nepagrįstai neįtrauktos į metodologinę kriminalistikos dalį.

Iš dalies šias problemas bandoma spręsti Lietuvos teisės universitete, kur parengta nauja kriminalistikos programa.

2. Sprendžiant teorines kriminalistikos problemas, negalime pamiršti kriminalistikos atsiribojimo nuo kitų jai giminingų mokslų, ypač baudžiamojo proceso. Literatūroje nėra argumentuoti paaiškinta, kodėl atriboti kriminalistikos taktiniai būdai ir baudžiamojo proceso taisyklės. Nelogiška, kad atskirti kriminalistikos ir baudžiamojo proceso dalykai (pvz., įrodymų teorija) bei kai kurie kriminologijos, operatyvinės veiklos teorijos klausimai.

3. Kriminalistika daug „skolinga“ praktikai, nes labai menkai nagrinėja nusikaltimų tyrimo spartinimo problemas. Nusikaltimų tyrimo organizavimo ir kriminalistikos valdymo problemos nagrinėjamos tradiciškai, neatsižvelgiant į naujausius informatikos mokslų laimėjimus.

Turėtų susiformuoti nauja kriminalistikos mokslo šaka – kriminalistinė informatika. Kriminalistinė informatika turi padėti tirti nusikaltimus (pvz., identifikuoti pagal kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos požymius atskirus nusikaltimus bei nusikaltėlius ir pan.). Daug tikimasi iš matematinių kompiuterinių modelių įdiegimo į praktiką, naujų informacinių sistemų kūrimo. Nenagrinėtas nusikalstamumas panaudojant internetą. Svarbu aktyviai dalyvauti kuriant tarptautinę informacinę sistemą „Infopool“, apie kurios būtinumą buvo daug kalbėta tarptautinėje konferencijoje „Policijos technika – 2000“, vykusioje šių metų lapkričio mėnesį Vokietijoje.

4. Laukia daug teismo ekspertizės srities darbų. Juk dabar daug nusikaltimų tyrėjų dominančių klausimų lieka be atsakymo, nes nėra ekspertinių metodikų. Reikia skatinti glaudesnę nusikaltimų tyrėjų ir ekspertų bendradarbiavimą.

Būtina sutelkti nusikaltimo tyrimo praktikų, mokslininkų, inžinierių, technikų, bendradarbiaujant su universitetais, tyrimo institutais, tyrimo laboratorijomis ir kitomis institucijomis, pastangas kurti ir diegti naujas nusikaltimų tyrimo technologijas. Neišnaudotos galimybės toliau tobulinti tarptautinį bendradarbiavimą ir koordinuoti pastangas, burtis siekiant kurti novacijas ir taikyti naujus metodus. Tai padėtų spręsti ir dar vieną aktualią problemą – standartizuoti ir sertifikuoti tyrimo metodikas. Šią problemą reikėtų nagrinėti atskirai.

5. Kriminalistikos mokslas turi pagrįsti, kiek ir kokios kriminalistikos technikos reikia teisėsaugos institucijoms.

Žemas kriminalistikos technikos lygis ir jos stoka – viena iš didžiausių problemų. Jos išspręsti kol kas nepavyksta. Mūsų institucijos labai dėkingos užsienio partneriams už suteiktą paramą, tačiau techninių priemonių, ypač šiuolaikinių, deficito sąlygomis labai svarbu racionaliai tas priemones panaudoti. Kita vertus, nereikėtų vien tik laukti, patiems nieko nedarant, tuo labiau, kad kai kurie šalyje sukurti prietaisai nenusileidžia ES šalių analogams.

Lietuvos teisės universiteto Kriminalistikos laboratorijoje sukurtas elektrostatinis pėdsakų ieškiklis EPI 2. Šalies Vidaus reikalų ministerijos užsakymu pagaminta ir įdiegta į praktiką 100 tokių prietaisų. Šis prietaisas kompaktiškas, efektyvus, nebrangus – 2 kartus pigesnis negu analogiški JAV bei Švedijos prietaisai, kelis kartus mažesnių gabaritų.

Toje pačioje laboratorijoje sukurti universalūs šiuolaikiniai kriminalistikos priemonių komplektai. Juos kuriant dalyvavo ir kriminalistikos technikai praktikai. Jie sukomplektuoti atsižvelgiant į kriminalistikos (o ne rinkos) poreikius, nebrangūs – kelis kartus pigesni už žinomus, pavyzdžiui, firmos „Heling“ analogus.

Lyginamasis kriminalistinis mikroskopinis modulis irgi sukurtas Lietuvos teisės universitete. Jis taip pat gana efektyvus, nebrangus – 8 kartus pigesnis už Leitz lyginamąjį mikroskopą.

Lietuvos vidaus reikalų ministerijos Kriminalistinių ekspertizių tarnyboje sukurta originali automatizuota daktiloskopinės identifikacijos sistema (ADIS)¹.

¹ Reikia pažymėti, jog, suprasdama, kokia rimta padėtis ir siekdama diegti mokslo ir technikos laimėjimus, padedančius atskleisti ir tirti organizuotus nusikaltimus, 1999 m. sausio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė

Vertas dėmesio ir siūlymas naujas technologijas diegti ne tik centrinėse žinybose, bet ir kasdieniame ūrutiniame nusikaltimų tyrimo darbe vietose, nes kriminalistika prasideda įvykio vietoje” ir ten prarastos informacijos niekuo ir niekada negalima pakeisti [3].

5. Vadovaujantis naujais kriterijais, reikia išnagrinėti atskirus kriminalistikos taktikos klausimus (pvz., įvykio vietos tyrimą, kriminalistinės taktikos pokyčius, jos psychologizaciją, naujovę, suteikiant gynėjui plačias teises nusikaltimų tyrimo procese ir pan.).

6. Įsitvirtinus rinkos santykiams, atsirado ir naujų nusikaltimų, ypač ekonomikos srityje, – reikia parengti naujas šių nusikaltimų tyrimų metodikas. Šie darbai jau pradėti [6].

7. Parengti rekomendacijas, kaip spartinti nusikaltimų tyrimą panaudojant mokslo ir technikos žinias, institucionalizuoti ir struktūrizuoti kriminalistines žinybas:

- šalies ir vietinės kriminalistikos technikos laboratorijas;
- universitetinį kriminalistikos mokslinio tyrimo institutą;
- privačias ekspertines struktūras.

Mes jau ne kartą esame išsakę savo nuomonę šiuo klausimu [2; 7]. Deja, iš tikrųjų viskas vyksta atvirkščiai: ne tik kad naujos mokslo įstaigos sunkiai skinasi kelią, bet ir buvusios netenka mokslinės institucijos statuso¹.

8. Tobulinti kriminalistikos mokymą. Ties šiuo klausimu mes apsisistosime truputėlį plačiau.

Tarp prioritetinių kiekvienos valstybės tikslų yra žmogaus saugumo užtikrinimas į nusikaltimų tyrimo ir prevencijos praktiką diegiant modernias kriminalistikos, informatikos ir kitų mokslų technologijas.

Nusikalstamumo raida, naujos jo pasireiškimo formos ir rūšys, vis tobulesni nusikaltimo padarymo būdai ir priemonės, nusikaltėlių profesionalumas ir specializacija, organizuoto nusikalstamumo tarptautinių ryšių globalizavimas tapo viena iš opiausių visuomenės problemų. Nusikalstamumo pažabojimo ir kontrolės užtikrinimas reikalauja kompleksinių reformų plačiai suvokiamoje teisės saugos sistemoje, tarp jų ir rengiant specialistus, kurie sugebėtų ne tik taikyti parengtas metodikas, metodus ir priemones, bet ir galėtų savarankiškai analizuoti bei kūrybiškai taikyti kitų mokslų laimėjimus tiriant nusikaltimus, rengti originalius kriminalistikos mokslo tiriamuosius darbus.

Šiuolaikinės nusikaltimų tyrimo tendencijos pažangiausiose šalyse rodo, kad nusikaltimų tyrimas ir ekspertizė atliekamas vis dažniau tampa ne amatu, o moksline veikla. Amerikos, Didžiosios Britanijos, Portugalijos ir kai kurių kitų šalių universitetuose yra kriminalistikos (Vakarų mokslininkų terminija – teismo mokslų, policijos mokslų) fakultetai. Šveicarijoje veikia Lozanos universiteto Kriminalistikos institutas, Vokietijoje kriminalistikos mokslai plėtojami policijos kriminalistikos technikos institutuose, kuriuose atliekamos ne tik ekspertizės, bet ir moksliniai tyrimai. Daugelio mokslininkų nuomone, kriminalistikos mokslas, ir ypač jo teorija, yra nepakankamai plėtojami, nerado deramos vietos universitetinėse akademinėse studijose, nors susiklosčiusi padėtis reikalauja išsamių teorinių tyrinėjimų ir glaudaus bendradarbiavimo tarptautiniu lygiu plėtojant kriminalistiką.

Baltarusijos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos universitetuose yra arba specialūs ekspertiniai fakultetai, arba savarankiškos studijų programos ekspertams rengti.

Mūsų nuomone, privalome orientotis ne tik į esamas struktūras, bet ir į pažangias tendencijas Europoje. Sparti gamtos ir technikos mokslų raida, naujos technologijos, informacinių procesų globalizacija reikalauja naujoviškai mąstančių žmonių, sugebančių įterpti tuos įvairių mokslų laimėjimus į teisės saugą.

Nuo 1990 m., atsižvelgiant į teisės saugos institucijų poreikius ir suprastą būtinybę plėtoti kriminalistikos mokslą, buvo pradėta kurti kriminalistikos studijų sistema, kuri šiuo metu jau,

priėmė nutarimą Nr. 62 „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos“. Atsižvelgdama į vis didėjantį parengtinį tarymą vykdančių institucijų kriminalistinių paslaugų poreikį 1999 m. kovo 2 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 235 „Dėl Teisingumo ministerijos ir Vidaus reikalų ministerijos teismo ekspertizės įstaigų raidos 1999–2003 m. programos“, kurioje numatoma plėsti minimų įstaigų materialinį–techninį aprūpinimą. Optimistiškiau žvelgiama į ateitį ir naujojoje Lietuvos Vyriausybės programoje, kur pažymėta, jog „bus užtikrintas institucijų materialinis aprūpinimas, kad jos galėtų garantuoti visuomenės saugumą“ [8, p. 5].

¹ Produktiviai kriminalistikos ir teismo ekspertizės mokslą plėtojęs Teismo ekspertizės institutas (iki 1991 m. – Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institutas) tapo Teisingumo ministerijos Teismo ekspertizės centru [9].

galima sakyti, yra nuosekli (žr. lentelę).

Kriminalistika Lietuvos teisės universitete

1 pakopos (bakalauro) studijos	<p>Privalomas dalykas Kriminalistika – 6 kreditai</p> <p>Pasirenkami dalykai Kriminalistinė fotografija – 2 kreditai Ekspertiniai tyrimai – 4 kreditai Daktiloskopija – 2 kreditai</p>
2 pakopa (magistro studijos)	<p>Privalomas dalykas visoms specialybėms Kriminalistika ir naujos nusikaltimų tyrimo technologijos – 2 kreditai</p>
Speciali magistrantūros programa „Ekspertiniai tyrimai“	Nuo 2000 m. metų – 60 kreditų
3 pakopa (doktorantūros studijos)	8 doktorantai pagal individualius planus
Specialūs kursai pagal Erasmus mainų programą su ES šalių universitetais	Kriminalistikos technika (vokiečių k.) – 3 kreditai Kriminalistikos mokslo problemos (vokiečių k.) – 3 kreditai

Pasaulinė praktika rodo, kad kriminalistikos mokslo metodai ir priemonės vis dažniau ir plačiau yra taikomi tiriant įvairius informacijos šaltinius ne tik baudžiamajame, bet ir civiliniame bei administraciniame procesuose, taip pat ir kitose gyvenimo sferose. Tai labai pastebima plėtojantis naujoms technologijoms, o ypač formuojantis informacinei visuomenei.

Pastaraisiais metais sparčiai didėja ekspertinio darbo krūviai. Tik dviejose pagrindinėse Lietuvos ekspertinėse kriminalistinėse institucijose – Teismo ekspertizės centre (Teisingumo ministerija) ir Kriminalistinių ekspertizių tarnyboje (Vidaus reikalų ministerija) – per pastaruosius penkerius metus atliktų ekspertizių skaičius padidėjo daugiau nei tris kartus (1994 m. buvo atlikta 12 560 ekspertizių ir tyrimų, 1999 m. – jau 43 586 ekspertizės ir tyrimai), nekalbant apie kitus funkcinis uždavinius. Tik mažuma šių dviejų ekspertinių institucijų darbuotojų turi aukštąjį teisinį išsilavinimą, o specialųjį aukštąjį išsilavinimą turi tik nedaugelis.

Šiose institucijose, kurias būtina plėsti, dirba apie pusė tūkstančio specialistų. Rengiamas Teismo ekspertizės įstatymas numato, kad ekspertu gali būti tik asmuo, turintis aukštąjį išsilavinimą.

Naujojoje Teisės sistemos reformos metmenų redakcijoje, patvirtintoje 1998 m., tarp kitų prioritetinių veiklos krypčių yra nurodyta, kad būtina reformuoti, tobulinti ir plėsti kriminalistinę veiklą. Tai, kad ekspertinių įstaigų klausimams skirtas atskiras Metmenų skirsnis, rodo jų reikšmę ir aktualumą teisėsaugos institucijų veiklai.

Nesugebama patenkinti specialistų poreikio, nors ekspertus bando rengti pačios ekspertinės įstaigos, net ir neturėdamos tam tinkamų sąlygų. Toks rengimas paprastai yra grindžiamas konkrečių specialistų asmenine patirtimi, perduodama kandidatui į ekspertus kaip daugiau ar mažiau susistemintos žinios ir įgūdžiai. Tokiu būdu perduodamos žinios ir įgūdžiai yra empirinio, grynai pragmatinio pobūdžio, nesusistemintos, todėl kandidatui sunku toliau savarankiškai tobulėti, įgyti naujų žinių bei įgūdžių.

Vykdant teisinės sistemos reformą, būtina tobulinti specialistų rengimo struktūrą, užtikrinti aukštos kvalifikacijos specialistų rengimą teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijoms, tarp jų ir specialistų, turinčių išsamių kriminalistikos žinių bei įgūdžių ir galinčių dirbti įvairiose kriminalistinėse ekspertinėse struktūrose. Tai daryti būtina ir atsižvelgiant į aukštojo mokslo kvalifikacinius reikalavimus.

Parengus naują magistrantūros programą ir atsižvelgiant į kriminalistikos disciplinų dėstymo lygį ir apimtį bakalauro studijose ateityje, parengus atitinkamas kompensacines ir kvalifikacijos kėlimo programas ekspertams, neturintiems teisinio ir kriminalistinio išsilavinimo, bus sudaryta darni, nuosekli kriminalistikos ir teismo ekspertizės specialistų rengimo ir

jų kvalifikacijos kėlimo sistema, atitinkanti šiuolaikinių išsivysčiusių Europos šalių standartus.

Išvados

1. Kriminalistikos, kaip modernios pažinimo disciplinos, užtikrinančios objektyvų nusikaltimų tyrimą, raidos prioritetai turi būti nustatomi remiantis kompleksiniais moksliniais tyrimais.

2. Kriminalistikos vystymosi koncepcijos metmenys turėtų apimti tiek patį kriminalistikos raidos modelį ir sistemą, santykį su kitais mokslais, tiek praktines nusikaltimų tyrimo efektyvinimo ir spartinimo problemas.

3. Labai svarbu plėtojant kriminalistikos mokslą ir praktiką koordinuoti ir burti nusikaltimų tyrėjų ir mokslininkų pastangas, tobulinti tarptautinį bendradarbiavimą, standartizuoti ir sertifikuoti tyrimo rezultatus.

4. Daug dėmesio reikalaujantis darbas yra aprūpinti kriminalistikos institucijas šiuolaikinėmis kriminalistikos priemonėmis ir diegti naujausias nusikaltimų tyrimo technologijas nusikaltimų tyrimo vietose.

5. Sprendžiant kriminalistinių institucijų pertvarkymo klausimus, vengti žinybinio požiūrio ir nuostatos jas likviduoti, o ypač – išblaškyti mokslinį potencialą, sutelkti pastangas stiprinant mokslo ir studijų įstaigas ir tobulinant kriminalistikos mokymą, skatinant naujų metodikų kūrimą ir diegimą į praktiką.

6. Ruošiantis stoti į Europos Sąjungą, būtina plėsti ir tobulinti bendradarbiavimo formas ir turinį, aktyviau įsitraukti į tarptautinių kriminalistikos organizacijų veiklą.

□ □ □

LITERATŪRA

1. **Kuklianskis S., Kurapka E.** Mokslo programa „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“ – kompleksinio nusikalstamumo tyrimo perspektyvos // *Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai.* – V., LPA, 1995.
2. **Kurapka E.** Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika // *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai.* – V., 2000. T. 15.
3. **Malevski H.** Įvykio vietos apžiūra. – V., LTA, 1999.
4. **Зорин Г. А.** Теоретические основы криминалистики. – Минск: Амалфея, 2000.
5. **Barauskas A.** Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys: daktaro disertacijos santrauka. – V., LTU, 2000.
6. **Burda R.** Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija: daktaro disertacija. – V., LTU, 2000.
7. **Kurapka E., Malevski H.** Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų // *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai.* – V., 1999. T. 12.
8. **Lietuvos Respublikos** Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000–2004 metų programos“ 2000 m. lapkričio 9 d. Nr. IX–20 // *Valstybės žinios.* 2000 m. lapkričio 15 d. Nr. 98.
9. **Teisingumo** ministro įsakymas „Dėl Lietuvos teismo ekspertizės centro nuostatų patvirtinimo“ 2000 m. lapkričio 6 d. Nr. 225 // *Valstybės žinios.* 2000 m. lapkričio 17 d. Nr. 99.
10. **Juškevičiūtė J., Kuklianskis S., Kurapka E., Malevski H., Pošiūnas A., Žurauskas A.** Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos // *LPA mokslo darbai.* – V., 1993. T. 1.
11. **Weihmann R.** Kriminalistik: Ein Grundriss fuer Studium und Praxis. 5. Aufl. – Hilden/Rhld.: Verl. Dt. Polizeiliteratur, 2000.

□ □ □

The Science of Criminalistics in the Process of Development

Assoc. prof. E. Kurapka

Assoc. prof. H. Malevski

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article continues the analysis of the state the science of criminalistics, which was previously discussed in other works of the authors and also evaluates the state of the science in Lithuania. The authors have paid a considerable deal of attention to the circumstances, which stipulate the present state of criminalistics, tried to designate priorities of criminalistics in Lithuania and to formulate the outline of development of criminalistics. The outline should cover the model of development of criminalistics itself as well as it present day system and relations to other sciences. It should also help to solve the problems of crime investigation and should cover the problems of creation and improvement of legal base for teaching criminalistics and its management.

